

Christelijke arbeidersbeweging en Vlaamse Beweging in het tussenoorlogse West-Vlaanderen (1921-1935)

Albert VERLEYEN

III. Een nieuw klimaat voor de Vlaamse cultuurbeweging tijdens de eerste helft van de jaren dertig

„Te Oostende, waar de jonge priester benoemd werd, kwam hij aan met een geweldige wetenschappelijke bagage en met geen handvaliesje kennis van sociale toestanden. Van de volksbeweging begreep hij niets; met de Vlaamse beweging had hij zich nooit beziggehouden”, nam *De Volksmacht* in 1931 uit *De Standaard* over, naar aanleiding van de hulde aan priester Louis Colens op het tiende A.C.W.-congres¹. Voor de auteur leek een klassering vlug gemaakt: aanhanger zijn van de sociale en de Vlaamse Beweging of van geen van beide. Binnen de Westvlaamse vleugel van de christelijke arbeidersbeweging kreeg deze verwevenheid tijdens de eerste helft van de jaren dertig evenwel een nieuwe invulling. De moeizaam verworven taalwetten zorgden voor een nieuw klimaat. De scherpe meningsverschillen binnen de vlaamsgezinde rangen vormden een blijvend spanningsveld².

Groeien in optimisme

Volkstaal en volksontwikkeling werden in de arbeidersbeweging gezien als onafscheidelijk. Miskenning van de volkstaal betekende het afremmen van de volksontwikkeling. „Welnu met het oog op de algemene ontwikkeling van ons volk is het een eerste vereiste dat alle leervakken van hoog tot laag, van de lagere school tot de hogeschool worden aangeleerd in de volkstaal”, schreef *De Volksmacht* begin 1930³. De april-wet die de vernederlandsing van de Gentse hogeschool inluidde, begroette het weekblad als de „Gentse Metten”. Voorts keerde het zich radicaal tegen de voorstellen tot het tolereren van Franstalig on-

1. *Het 10de jaarlijks congres van het A.C.W.*, VM, 28 nov. 1931.

2. A.W. WILLEMSEN, *De Vlaamse beweging*. Dl. 2, pp. 271 e.v.; L. WILS, *Bormsverkiezing en „Compromis des Belges”*. *Het aandeel van regerings- en oppositiepartijen in de taalwetgeving tussen beide wereldoorlogen*, in: *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, 1973, pp. 265-330; cfr. in dit verband ook: *Prachtig geslaagd arrondissementcongres van het Christen Werkersverbond te Kortrijk*, VM, 28 maart 1931.

3. *De enige mogelijke oplossing van de onderwijskwestie*, VM, 22 febr. 1930.

derwijs in Vlaanderen, en omgekeerd, zo een minimum aantal leerlingen daartoe de wens uitdrukte⁴. „Eindelijk” heeft de geestelijke overheid het kwaad ingezien, zuchtte de Westvlaamse arbeidersperiodiek, toen einde 1930 — „niet uit wettelijke dwang maar uit radicale behoefte” — werd overwogen om voortaan in het katholieke onderwijs, van laag tot hoog, niet alleen de wetenschappelijke, maar alle vakken in het Nederlands te onderwijzen.

Stond 1930 grotendeels in het teken van het onderwijs, voor 1931 werden nieuwe strijdpunten vooropgesteld. „In 1931 zal 't (België) zien hoe we de (Franse) bezetting verjagen uit al de andere burchten waar ze zich verschanst en ingemetseld had: bestuur, gerecht en leger”⁵. Deze hoop werd tijdens dat jaar niet vervuld. De hooggespannen verwachtingen werden wel gedeeltelijk ingelost met de wet op het taalgebruik in de administratie (28 juni 1932). De discussies rond de regeling in het lager en secundair onderwijs werden afgesloten met de wet van 14 juli 1932 die het beginsel „streektaal is onderwijstaal” vastlegde. Vanaf medio 1935 gold hetzelfde regionaliteitsprincipe in het gerecht. Aan de regeling voor het leger, vastgelegd in 1928, werd vóór het midden van de jaren dertig niet meer geraakt.

Elke hervorming kon echter slechts doorgang vinden wanneer een „ommekeer in gedachten” had plaatsgegrepen, vond *De Volksmacht*. Alhoewel het blad in 1931 nog twijfelde of de geest wel ooit echt Vlaams zou worden — „Wellicht bestaat er nog eerder kans op de algemene ontwapening die wij trouwens allen evenzeer begeren” —, hield het in dit verband toch een overwegend optimistische toon aan. De Gezelle-herdenking van 4 mei 1930 bijvoorbeeld werd een aangelegenheid van de hele Vlaamse stam genoemd. „Het hoger Vlaams leven was daar! (...) Het volk was daar ook, vooral het arbeidende volk van Vlaanderen, dat niet alleen zijn plaats veroverde aan tafel, maar hoe langer hoe meer zijn deel wil aan geestesvoedsel”⁶.

De oproepen tot deelname aan de IJzerbedevaart langs *De Volksmacht* — o.a. voor Kortrijk, Marke en Lendeledede — gelanceerd, hadden blijkbaar toch enig resultaat opgeleverd. Het Vlaamse volk was ontwaakt, was wakker geworden. Het betrof hier een brede storming. „De Vlaamse herwording breekt door en verdrijft de zware wolken van onwetendheid, laster en miskennis. Van officiële zijde wordt het bestuur omgeslagen”⁷. De arbeidersbeweging schatte haar aandeel in het op gang brengen van dit proces heel hoog. „Eenmaal ons volk zijn standsfierheid had herwonnen dan was het een stap om eveneens zijn stamfierheid te herwinnen”⁸. Chronologisch situeerde hij zichzelf vooraan.

4. *Ibidem*; A.W. WILLEMSSEN, o.c., p. 276.

5. 11 juli, VM, 11 juli 1931.

6. *De Gezelledag*, VM, 10 mei 1930.

7. *De 13de bedevaart naar de IJzer*, VM, 27 aug. 1932.

8. 11 juli, a.c..

„Er was een lijdend volk in Vlaanderen, een volk met slapende reuzenkracht dat de lomp van miserie en passie en verbastering moest afgooien om een groot en schoon volk te worden. Dat naamt gij op U, Warden Oom, en wij bouwen op het verenigingsgebouw (d.i. de syndicale beweging) waar de slapende krachten werden wakker gemaakt”, schreef de periodiek van het Westvlaamse Werkersverbond bij de dood van de volksschrijver Edward Vermeulen⁹. De indruk leefde dat men de hoogste top van de berg had bereikt. Voortaan diende dezelfde taktiek te worden aangewend die de jaren daarvoor op „democratisch” gebied was toegepast. Met fierheid en zelfbewustzijn moest men „de openstaande plaatsen innemen, om het terrein dat de vijand ontruimt, te bezetten en de macht in handen te nemen”¹⁰. De massa die na de Eerste Wereldoorlog een grotere vinger in de politieke pap had gekregen en tot zelfbewustzijn was gekomen, had meteen de positie van de kleine verfranste minderheid ondergraven; de weg naar taaleenheid, naar culturele eenheid lag open. Het individuele recht op de vrije taalkeuze — met de mogelijkheid om persoonlijk het Frans te gebruiken in Vlaanderen — stond nog in de grondwet ingeschreven; de christelijke plicht tot de gemeenschap gebood echter eenieder de taal van de groep waartoe hij behoorde te verrijken door de inbreng van zijn hogere kennis, ontwikkeling, beschaving en voornaamheid.

De innerlijke verdeeldheid: een tegenkracht in de Vlaamse rangen

In drie opeenvolgende nummers publiceerde *De Volksmacht* in juli 1931 een artikelenreeks over „De oplossing van de Vlaamse kwestie”¹¹. Het laatste van de vijf besluiten bevatte een duidelijke oproep: „dat het in het belang van onze godsdienst is, dat een spoedige en volledige oplossing komt, die overeenstemt met de christelijke beginselen van recht en liefde, opdat alle katholieke krachten, in één leger geschaard, wederom eensgezind het hoofd zouden kunnen bieden aan de vijanden van de Kerk en het geloof”. Door de jaren twintig heen had *De Volksmacht* de verdeeldheid tussen de katholieke minimalisten en Vlaamse nationalisten onafgebroken betreurd. De nadruk waarmee de levensbeschouwelijke kwestie, en vooral het strijdend karakter ervan, op het voorplan werd getrokken, duidde daarnaast op een verhoogde belangstelling voor dit thema.

Wellicht kaderde de aansporing tot het bevestigen van de katholieke identiteit in de beweging ter vrijwaring van het „katholieke Vlaanderen” die in dezelfde periode definitief op gang kwam¹². Voorts deden bepaalde evoluties binnen

9. *Voor Warden Oom*, VM, 17 okt. 1931.

10. *11 juli, Vlaanderens hoogdag*, VM, 9 juli 1932.

11. *De oplossing van de Vlaamse kwestie*, VM, 9 juli 1932; VM, 16 juli 1932; VM, 23 juli 1932.

12. F. MORLION, *12 november: offensief*, VM, 14 okt. 1933; *Het offensiefkongres te Antwerpen op 12 november*, VM, 11 nov. 1933.

het vlaams-nationalisme sommige katholieken opschrikken. Een levensbeschouwelijk element, het op het fascisme geïnspireerde autoritair solidarisme, ging naast het staatkundige vraagstuk — Vlaanderen in een Groot-Nederlands kader of binnen een federaal België — steeds meer het vlaams-nationalistische debat beheersen¹³. In de daaropvolgende jaren bleef *De Volksmacht* speuren naar anti-katholieke tekens in het vlaams-nationalisme. H. Vos, de hoofdredacteur van het vlaams-nationalistische dagblad *De Schelde*, werd in september 1932 eerst en vooral getypeerd als „een man zonder katholiek geloof”¹⁴. Toen één jaar later dezelfde H. Vos, volksvertegenwoordiger voor het Vlaamse Front te Antwerpen, overstapte naar de socialisten, werd hij als een na te volgen voorbeeld voorgesteld: „Mochten ook de katholieken onder de nationalisten inzien dat zij alleen positief werk kunnen verrichten in de rangen van de katholieke partij”¹⁵.

Op het culturele vlak lieten de Westvlaamse afdelingen van de christelijke arbeidersbeweging overigens niet na toenadering te zoeken tot de andere katholieke Vlamingen. Bood een stedelijk milieu zoals onder andere Kortrijk daartoe meer kansen dan het platteland, ook daar werkte men bij bepaalde gelegenheden samen. Daar waar o.m. de 11 Juli-vieringen tot het einde van de jaren twintig nog veelal door de werkersverbonden zelf werden georganiseerd, leek bij het begin van het volgende decennium een tendens te bestaan om zich bij de door het Davidsfonds gecoördineerde activiteiten aan te sluiten.

De toegenomen Davidsfondsactiviteit nam niet weg dat de arbeidersinbreng reëel bleef. Al was het maar dat bijvoorbeeld het Bissegemse werkersmuziek „Jong maar moedig” zorgde voor de muzikale draad in het plaatselijk feestprogramma. Op andere plaatsen traden sprekers op die expliciet geassocieerd werden met de arbeidersbeweging. In 1933 hield de Brugse advocaat A. De Groeve de feestrede te Heule, terwijl Fr. Dewitte, sinds het begin van de jaren dertig, na een lange onderbreking, opnieuw nader betrokken bij de redactie van *De Volksmacht*, in 1935 het verleden, heden en de toekomst van Vlaanderen voor het Bellegemse publiek trachtte te verduidelijken. De manier waarop de historische dimensie dat jaar ook te Aalbeke werd behandeld, verschilde evenwel enigszins van de wijze waarop men tijdens de jaren twintig de voorbije tijden in herinnering had gebracht. Het verre Vlaamse verleden gold nog steeds als het ideaal; het nabije verleden als de poel waaruit men was losgeraakt, vormde een nieuw element; het heden werd als een keerpunt beschouwd, terwijl de toekomst vol hoop leek. „Sinds enkele jaren mogen wij ons verheugen over het feit dat het Vlaams bewustzijn meer en meer uitbreiding heeft genomen onder de bevolking. De zucht naar ontwikkeling, die

13. *De vijandige broeders, VM*, 21 febr. 1931; A.W. WILLEMSSEN, o.c., pp. 303-306.

14. *Het Vlaams-nationalisme. Wat Leo Vindevogel daarover schrijft, VM*, 24 sept. 1932.

15. *'t Belachelijk opportunisme van de Vlaams-nationalisten, VM*, 21 okt. 1933.

lange tijd te sluimeren lag, schijnt springlevend te zijn geworden en geeft de indruk dat ons Vlaamse volk begrijpt de daad waartoe het geroepen is. Gaan wij enkele jaren achteruit, en wij bestatigen de onverschilligheid, die klein-geestige opmerkingen die ons wanhopen deden ooit het Vlaams-zijn wakker te schudden, Sinds is veel veranderd. De leeuwevlag wappert bij iedere plechtigheid aan de openbare gebouwen, het Vlaams recht heeft burgerschap verworven, en wij kunnen tevreden zijn over dit gebeurde. (...) Vlamingen, ons behoort de zege, die alleen mogelijk is door eendrachtig samenwerken, en de machthebbers onze wil op te dringen: we willen leven als vrije Vlamingen in het onafhankelijke België''¹⁶.

Tot besluit

Tijdens de jaren twintig en het begin van de jaren dertig doorweefde een uitgesproken cultuurflamingantisch jargon de bijdragen in *De Volksmacht*, de Westvlaamse spreekbuis van de christelijke arbeidersbeweging. Dit vlaamsgezinde gedachtengoed gaf uiting aan een bredere verstrengeling van christelijke arbeidersbeweging en Vlaamse Beweging¹⁷. In hoeverre de woorden ook de mentaliteit van de concrete arbeider beïnvloedden of maar een loutere weergave betekenden van de visie der redactie, valt moeilijk te duiden. Uit de deelname aan concrete manifestaties en ondernemingen, die door het blad werden gepropageerd, valt af te leiden dat de Vlaamse boodschap, zij het niet altijd en in even grondige mate, ook werkelijk als essentieel werd geaccepteerd. Toch mag niet over het hoofd worden gezien dat de Vlaamse inspiratiebron slechts bestond in eenheid met de christelijk-katholieke en de democratische of sociale. Was het belangrijk mee te bouwen aan de heropbouw van „Arm Vlaanderen'' door Vlaamse bewustmakingsarbeid, Vlaams-politieke propaganda en culturele inzet, dan was het niet minder van belang de christelijke, d.w.z. katholieke getrouwheid te belijden en de sociale pijler te onderbouwen.

In West-Vlaanderen waren deze drie aspecten in de concrete werking terug te vinden, doch niet in dezelfde mate. Tot halfweg de jaren dertig was er slechts één hoofdmotto: wij willen een stand zijn. Het Vlaams en katholiek zijn speelden daarnaast effectief een rol, maar waren — als men het zo mag formuleren — daaraan ondergeschikt. De educatieve actie van de arbeidersorganisatie werd, ondanks de samenwerking met diverse Vlaamse cultuurorganisaties, bovenal gezien als een autonome bijdrage tot de culturele verheffing van het Vlaamse volk. Wanneer er zich aan het begin van de jaren dertig, naar aanleiding van het opdringen van de Katholieke Actiebeweging, meer openlijk een

16. Aalbeke, *Bn, VM*, 13 juli 1935.

17. L. WILS, *De historische verstrengeling tussen de christelijke arbeidersbeweging en de Vlaamse beweging, a.c.*

controverse ontspoon over de godsdienstig-zedelijke vorming binnen de A.C.W.-afdelingen, vormde het verlangen van de arbeidersorganisatie naar algehele zelfstandigheid in feite ook dan het kernprobleem.

De draagwijdte van een tijdens het interbellum, in West-Vlaanderen, veelgehoorde retorische uitspraak als „voor ons werklieden staan de sociale zaken boven de Vlaamse, al zien we in beide broer en zuster. En boven de sociale én Vlaamse staan onze godsdienstbelangen”¹⁸, moet duidelijk worden gerelativeerd. Het organiseren en structureren van de eigen achterban werd opvallend gepousseerd. Vooreerst was daaronder de vorming van een stevig, kundig en integer bestuurskader te verstaan. Naar de gewone leden toe werd er op de eerste plaats hard gewerkt om de arbeiders te leren inzien welk belang en profijt er verbonden was aan het georganiseerd zijn tout court. Aan ontwikkeling doen betekende niet het minst de voordelen tonen van het syndicale, coöperatieve of mutualistische lidmaatschap. Op die manier hadden ook de verschillende „vermaakafdelingen” — toneel-, muziek-, zang- en turnvereniging — die na de Eerste Wereldoorlog overal (her-)oprezen niet alleen de functie de arbeiders een „gezonde” ontspanning te bezorgen, maar ze ook met de organisatie vertrouwd te maken en ze op elk vlak, ook inzake vrijetijdsbesteding, aan de organisatie te binden. Ook de Vlaamse bewustmaking van de arbeiders gold als een belangrijk maar ondergeschikt element in het geheel van de christelijke arbeidersstrijd.

Sterrestraat 15
8700 Aarsele-Tielt

18. *De Vlaamse beweging*, VM, 24 sept. 1921.